

EĞİTİM FAKÜLTELERİNDE PROGRAMLAR VE ÖĞRETİM

Prof.Dr. Fatma VARİŞ*

I. SUNUŞ

1973 Temel Eğitim yasasıyla öğretmen eğitiminin orta düzeyden yüksek öğretime çıkarılması eğitim tarihimizde önemli bir aşamadır. 1982 yılında öğretmen yetiştiren kurumların üniversitelere bağlanması ise, öğretmen eğitiminde bilimsel standartlar yönünden bütünleşme olarak değerlendirilebilir.

Eğitim teori, işlev, uygulama, yöntem ve tekniklerinin üniversitede nitelikli bir düzeyde ele alınması, kuşkusuz bir geçiş dönemi gerektirir. Üniversitelerimizde yıllar boyunca standartlar yönünden kristalize hale gelmiş bulunan ve araştırma yoluyla bilime katkı uğraşı içinde olan disiplinler yanında, Eğitim Fakülteleri başlangıçta kadrolaşma, akademik kariyer sahibi öğretim üyesi yetiştirme gibi sorunları çözmek durumundadırlar. Bir profesörün lisanstan sonra ortalama, 15-16 yılda yetiştiği düşünülürse, eğitim fakülteleri için geçiş döneminin 10-15 yıl alacağı söylenebilir. Bu süre içinde, makro düzeyde yapılacak bir plân çerçevesinde metodlu ve etkin programlamalarla öğretim elemanı yetiştirme üzerinde durulması gerekmektedir.

Böyle bir tasarımılamada, kurumları tarihin oluşturduğu ilkesini gözönünde bulundurmakta yarar vardır. Ülkemizde öğretmen eğitimi kurumları, eğitim kademelerine ve bu kademelerin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. İlkokula öğretmen yetiştiren öğretmen okulları, orta okula öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri, liseye öğretmen yetiştiren yüksek öğretmen okulları gibi. Bu kurumlar farklı programlarla çalışmışlar ve genel olarak öğretmenlerin görevlendirilme ilkeleri farklı biçimde yürütülmüştür. Bu yaklaşımda varsayım, öğrencinin yaşı küçüldükçe öğretmenin eğitim süresinin kılacağı merkezinde olmuştur. Oysa, öğretmen eğitiminde evrim, bu varsayıma zıt bir çizgi izlemiştir. Bu çizgi, okul-öncesi ve ilkokul öğrencilerini eğitecek öğretmenlerin de azami süre

*Eğitim Programları ve Öğretim Bl. Bşk.

İNİNDE yetişmeleri doğrultusundadır. İdeal olarak süre farketmemekte, fakat, bu süre İNİNDE uygulanan programlarda farklılaşma görölmektedir. Okul-öncesi ve ilk eğitimde, çocuğun bilgi kategorilerinde derinleşmesinden çok, davranış nedenleri, gelişim ihtiyaçları, ilgileri kısaca öğretimin bireyselleştirilmesi ön plâna çıktığından, bu aşamalarda öğretmenlerin, daha geniş bir eğitim bilimi kültürü almaları, uygulamalı olarak eğitilmeleri önem taşımaktadır. Orta eğitimde ise, bilgi disiplinlerinde derinleşme ve öğretmenlik bilgileri arasında bir oran kurulmaktadır.

Ülkemizde, farklı kademelere farklı sürelerle öğretmen yetiştirme yaklaşımının, başlangıçta, sayısal ihtiyaçların baskınlığından doğduğu söylenebilir. Cumhuriyetimizin kuruluşunda, nüfusumuzun % 80 ni kırsal yörelerde ve küçük yerleşim birimlerinde yaşarken, bütün yurttta, çağ nüfusunun ancak % 10 nu ilkeğitim görebilmekteydi. Geri kalan % 90 dolayındaki çocuğa okul binası ve öğretmen gerekiyordu. İhtiyaç nedeniyle öğretmeni eğitime süresinin kısa tutulması doğaldı. Öğretmen okulları, Cumhuriyetimizin ilk elli yılında, okullaşma misyonunu büyük bir meslek heyecanı ve başarı ile gerçekleştirdiler. 1973 yılından itibaren nitelik endişesi ağır basınca, bu kurumların tümü üçüncü kademe eğitim kurumuna dönüştürüldü. 1985 yılında ise okullaşma oranı % 96.7 ye yükseldi. Bu, ilköğretim seferberliğinin zafere ulaşması olarak değerlendirilmelidir.

Öğretmen eğitimi evriminde diğer çizgi, program tiplerini izlemiştir. Orta öğretim kurumları çatallanıp, merkez teşkilâtında farklı genel müdürlüklere bağlanınca, bunların herbirine öğretmen yetiştirmek üzere farklı öğretmen eğitimi kurumları açılmıştır. Kız enstitüsü öğretmenleri için Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, erkek sanat enstitüleri için Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, ticaret liseleri için Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu, imam hatip okulları için Yüksek İslam Enstitüleri açılmıştır. Bu kurumların tümü tekbir mesleğe, öğretmenliğe eleman hazırladıkları halde, aralarında teorik-teknik yönden hiçbir standart birliği sağlanamamıştır.

Gerek kademelere göre, gerekse farklı program tiplerine göre öğretmen yetiştiren bu kurum mezunlarının istihdamlarında da aralarına kesin hatlar çizilmiş ve böylece öğretmen istihdamında, ekonomik ve haki olmaşan bir durum yaratılmıştır.

Öğretmen eğitimi öğretmenlik mesleğine hazırlar. Yukarıda kısaca değinilen dağılda, mesleğin gerekleri yönünden farklı imaj, görüş ve standartların rolü olmuştur. Bu itibarla eğitim fakültelerinin,

- . Öğretmen eğitimini ilkelere bütünleştirmeleri,
- . Öğrencilerin gelişim özellikleri ve okulun toplumsal işlevi doğrultusunda derinliğe ve enginliğe yer veren programlar düzenlemeleri,
- . Öğretmene, dolayısıyla milli eğitime bilimsel standartlar getirmeleri,
- . Bilimsel yaklaşımı vurgulamaları,
- . Öğretmenlerin statülerini ve özlük haklarını en iyi ve eşit düzeyde gerçekleştirmeleri,
- . Ülkede her düzeyde nitelikli eğitimi yaygınlaştırmaları beklenmektedir.

Bu beklentiler uzun vadeli. Kısa sürede gerçekleşeceği düşünülemez. Aslında öğretmen yetiştiren kurumların üniversite şemsiyesi altında toplanması üzerinden altı yıl geçmiştir. Bu kurumlar, mevcut statüde, birkaç devre mezun vermişlerdir; dolayısıyla bakanlığa bağlı yüksek okuldan üniversiteye bağlı fakülteye geçiş aşamasında mezunları değerlendirmek için vakit henüz erkendir.

Temelde öğretmen niteliğine ilişkin yakınmaların daha nitelikli öğretmen ihtiyacından doğduğu söylenebilir. Buna göre, öğretmen arz ve talebeden kurumların, “*nitelikli Öğretmen*” kavramında birleşmeleri ve bu nitelikleri öğretmen davranışları açısından ayrıntılı olarak tesbit etmeleri gerekmektedir. Üniversite ilgililerinin ise ülke ihtiyaçları ve alandaki bilimsel gelişmeler ışığında programlarını geliştirmeleri doğal bir beklentidir.

Mevcut sayısal veriler, ülke düzeyinde liselerde (bütün programlar) bir öğretmene ortalama “11.2” öğrenci düştüğünü ve bir liseye de ortalama “339” öğrenci düştüğünü göstermektedir. Ancak realite bundan farklıdır. Orta öğretimde farklı programlara farklı yönetim mercilerince atama yapıldığından, akademik lisede çalışan bir edebiyat veya matematik öğretmenin ders yükü ile bir ara-meslek okulunda çalışan öğretmeninki hayli fark göstermekte, öğretmen/öğrenci oranları da farklı okullarda farklılık göstermektedir. Temelde, öğretmenin mesleki performansında sorunun çok nitelikli öğretmen eğitimi programları kadar, yeterli bir dağılım politikasında yoğunlaştığı söylenebilir.

Bu gün (28) üniversitemizde orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren (21) eğitim fakültesi ve ilk okullara sınırlı öğretmeni yetiştiren (21) yüksek okul bulunmaktadır.

Ülkemizde had safhada öğretmen ihtiyacı bulunmamasına karşın, öğretmen yetiştiren kurumlara kapasitelerinin üstünde öğrenci alınması, içinde bulunduğumuz nicelikten niteliğin vurgulanmasına geçiş kavşağında, eğitimin ürününü olumsuz yönde etkilemektedir.

II. ÖĞRETMEN EĞİTİMİ PROGRAMLARI

Eğitim fakülteleri, genelde orta eğitim "9-10-11."ci yıllarının çeşitli programlarına öğretmen yetiştirmektedirler. Bu kurumlarda, ayrıca diğer eğitim personelinin eğitimine dönük programlar da verilmektedir.

Bu kurumların bir kısmı, 1981 yılından önce, eğitim enstitüsü veya yüksek öğretmen okulu olarak sahip oldukları biçim ve özü, fakülteye dönüşürken korumuşlardır; bu nedenle, bugün üniversite bünyelerinde yeniden kurulmuş olan eğitim fakülteleriyle, kimlik değiştiren fakültelerin programları arasında farklar görülmektedir. Mesela, beden eğitimi, müzik eğitimi, resim eğitimi, belli eğitim fakültelerinde verilmekte, Çukurova üniversitesi eğitim fakültesi ise, alan bilgisini de kapsayan bir felsefe öğretmenliği programı uygulamaktadır. (4) Fakülte, teknik eğitim kapsamına giren okullara hizmet vermektedir. Eğitim bilimleri fakültesi, diğer eğitim personeline ek olarak üniversite bünyesinde ilgili fakülte öğrencilerine ve mezunlarına "Öğretmenlik Sertifikası" programı vermektedir. Bir kısım üniversitelerde ise, edebiyat fakülteleri bünyesindeki "eğitim bilimleri" bölümleri öğretmenlik sertifikası programları yürütmektedirler.

Bu programların, öğretmen eğitimi ilkelerinde ortak ve asgari standartlara uymak koşuluyla, mevcut ihtisas kaynakları oranında esneklik ve zenginlik taşımaları önemlidir. Bu itibarla, burada birkaç gerçeğe model üzerinde durulacaktır.

İlke olarak, öğretim kademeleri yükseldikçe öğretmen eğitimi programlarında alan bilgileri yoğunlaşır. Okul-öncesi eğitime ve ilk öğretime öğretmen yetiştirirken eğitim bilimleri konularına daha geniş yer verilir aşağıdaki şekil bu durumu yansıtmaktadır.

Türkiye'de öğretmen eğitiminde uygulanan *çerçeve modellerden birisi*, 1933 üniversite reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi pedagoji kürsüsü tarafından yürütülen ve zamanla Ankara Üniv. DTCF, Atatürk Üniversitesi, Ege Üniversitesi tarafından da benimsenen programlardır.

Öğretmen eğitiminde alan / meslek bilgisi dengesi

Öğretim Kademeleri	Bilgi Kategorileri
Okul-öncesi eğt. İlk eğt. Orta eğt.	Öğretmenlik Alan Bilgileri

Bu modelde öğretmen adayı bir disiplinde lisans yapar; buna paralel olarak 3-4 yıllarda öğretmenlik bilgilerine ilişkin dersler alır ve öğretim uygulamaları yapar. Bu programlar, geleneksel olarak fen ve edebiyat fakülteleri öğrencilerine açıktır.

Bu günkü koşullarda *Teknik eğitim fakültelerinin, çeşitli mühendislik fakültelerinden mezun olanlar ve meslek eğitim fakültesinde, kız meslek liselerinde ders verebilecek fakülte mezunlarına öğretmenlik sertifikası vermeleri önerilebilir.*

Bu modelde lisans programı, ülkemizde öğretim elemanı yönünden daha takviyeli bulunan fen, edebiyat ve mühendislik fakültelerinde izlenebileceği gibi, bu alanlarda ihtisas elemanına sahip eğitim fakültelerinin kendi bünyelerinde de verilebilir. Birinci durumda öğrenci fen veya edebiyat fakültesine kaydolar; ikinci halde ise doğrudan eğitim fakültesine kaydolar ve gereken hallerde başka fakültelerden kredi karşılığı olan dersi alabilir.

İkinci çerçeve modelde, öğrenci bir alanda lisans aldıktan sonra öğretmenlik sertifikasına kaydolar. Bu durumda, öğretmenin hizmet-öncesi eğitimi 4 yıl lisans + 2 yıl öğ. sert. = 6 yıl kadar uzayacaktır. Bu ise tıp öğrenimine denk bir süre olup, mesleğe esasen azalan rağbeti büsbütün önleyecektir. Ancak, böyle bir uygulama, nitelikli öğretmen yetiştirme açısından büyük önem taşıdığından, istihdam kurumlarınca mesleğe çekicilik getirildiği takdirde gerçekleşebilecektir. Bu önlemler arasında; öğretmen adayının öğrencilik yıllarından itibaren kadroya alınması, belli başarı kriterlerine ulaşan öğrencilere maaş verilmesi v.b. gibi uygulamalardan sözedilebilir. Öğretmenlik mesleğine girişte çekici önlemlere yer verilirken, diğer taraftan da, bu kurumlara öğrenci seçiminde öğretmenliğe uyum ve kişilik testleri uygulanması önem taşıyacaktır.

Üçüncü çerçeve model, öğretim alanına ilişkin disiplinler "matematik, tarih vb.", ortak kültür dersleri, öğretmenlik meslek bilgisi dersleri ile

uygulamaların aynı kurumda yürütülmesi şeklinde uygulanmaktadır. "Gazi, 9 Eylül, Marmara Üniv. Eğitim fakültelerinde görüldüğü gibi".

Böyle bir yapıda, dört yıllık bir programda öğretim alanına ilişkin dersler ilk iki yılda yoğun olarak verilir ve son yıllarda bu dersler, meslekleştirilmiş disiplinlere dönüşür; keza; öğretmenlik bilgisine ilişkin dersler ve öğretim uygulamaları son iki yılda yoğunlaşır.

Böyle bir programın başarılı olması için, ideal olarak, öğretim elemanları, şu kategoriler halinde programı desteklerler:

- (i) Orta öğretim kurumlarında okutulan disiplinlerde eğitim görmüş bulunan öğretim elemanları. "Tarih, fizik, matematik vb."
- (ii) Bilgi disiplinlerinin eğitime dönük uygulamalı dallarında derinleşmiş öğretim üyeleri. "Tarih, öğretimi, fizik öğretimi, matematik öğretimi vb."
- (iii) Eğitim bilimlerinin çeşitli derinleşme alanlarında derece almış öğretim üyeleri. "Öğrenme Psikolojisi, öğretim metodları, program geliştirme, gelişim psikolojisi, ölçme ve değerlendirme, eğitim sosyolojisi vb."
- (iv) İkinci kategoride belirlenen öğretim üyeleri tarafından koordine edilen öğretim uygulamalarını okullarda izleyen öğretim görevlileri ve uzmanlar.

Bu modelde hangi derslerin yer alacağı hususu, daha çok, kurumun kendi bünyesindeki koşullara ve yapılacak program geliştirme çalışmalarına bağlı bir konudur. Bununla beraber burada modelin kredi değeri olarak çerçevesi şöyle belirlenebilir:

- (i) Bilgi kategorileri- $3 \text{ kr} \times 37 \text{ çeşit ders} = 111 \text{ kredi } \% 80.43$
"Fizik, Kimya, Tarih vb."
- (ii) Ortak Kültür dersleri- $4 \text{ kr} \times 3 \text{ çeşit ders} = 12 \text{ saat}$
"Türk dili Yabancı dil vb."
- (iii) Öğretmenlik Meslek Bilgisi- $3 \text{ kr} \times 9 = 27 \text{ kredi } \% 19.57$
ve uygulamalar

TOPLAM = 150 saat veya 138 kredi

Dördüncü çerçeve model ise eğitim, fen ve edebiyat fakültelerinin işbirliği ile yürütülebilecek, öneri özünde bir program yapısıdır.

Bu yapıda:

- (i) Öğrenci eğitim fakültesine kaydolur.
- (ii) İlk yıl ortak kültür dersleri ve her düzeyde okulda gözlem programları verilir. "12 kr."
- (iii) İkinci yıl başında aday, hangi düzeyde öğretmen olmak istediğine karar verir.
- (iv) Bu yıldan itibaren aday, gereken hallerde bilgi disiplinlerini fen ve edebiyat fakültelerinde kredi alarak, meslek bilgisi programlarını da eğitim fakültesinde izler. Bu ara, üçüncü yıl 2 ci dönem öğretim uygulamalarına ayrılır. (111 + 24 kr.)
- (v) Her öğrencinin, kredi karşılığı öğrenme/öğretim alanında yazılı bir inceleme yapması istenir. (3 kr.)

Böyle bir yapının başarısı ilgili fakültelerin ko-ordine çalışmalarına bağlı olacaktır.

III. BİR KAPSÜL ÖNERİ

- . Nitelikli insan gücünün temel faktörü nitelikli öğretmen eğitimidir.
- . Öğretmen yetiştiren kurumlar bugün, bürokratik bağımlılıktan akademik bağımlılığa bir geçiş aşaması içindedirler. Bu kurumların önümüzdeki 5-15 yıl içinde akademik kadrolara sahip olmaları için gerekli düzenlemeler yapılması önem taşımaktadır.
- . Öğretmeni istihdam eden Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ile işbirliği yapılarak, üstün beyinlerin bu mesleğe çekilmesi ve öğretmenliğe atama sınavları konularında öneriler getirilmesi gerekmektedir.
- . Ülkemizde temel fen ve sosyal bilimlerde ihtisas gücü mevcuttur. Fakat bu bilimlerin öğretimi konusunda derinleşme, bilim adamı larımıza cazip gelmemektedir. Bu yüzden de özel öğretim metodolojisi alanlarında ihtisas yapmış bilim adamı sayısı parmakla gösterilecek kadar azdır. Oysa bu kategoride yetişmiş bilim adamının öğretmen eğitiminde kilit rolü olacaktır. Bu boşluğun kapatılması için gerekli düzenlemelere gidilmelidir.
- . Eğitim kurumlarında bütün eğitim hizmetlerini öğretmenden bekleme çağı geride kalmıştır. Eğitimde diğer personel kavra-

mi, çoğu ülkede uygulamaya, okul içine yerleşmiştir. Nitelikli öğretmen eğitimi temasını işleyen böyle bir makalede, uzmanlıkta da nitelik önerilmesi doğaldır. Bu itibarla uzmanlığın lisans-üstü eğitime kaydırılması doğrultusunda yeni önlemlere ihtiyaç vardır.